

**ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพิพิธภัณฑ์เด็ก :
ศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ)***
**Social interaction in Children's Museum:
The Bangkok family center (Thung Khru)**

วีรานันท์ ดำรงสกุล**
weeranan2011@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) ฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่แห่งการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เตรียมความพร้อมให้เด็กเรียนรู้ก้าวไปสู่โลกของผู้ใหญ่ด้วยกระบวนการเรียนรู้อย่างเพลิดเพลิน ในการเก็บข้อมูลใช้การวิจัยเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ส่วนในภาคสนามใช้วิธีการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ แบบสอบถามและการบันทึกภาพ

ผลการวิจัยพบว่า ศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) เป็นพื้นที่ที่ครอบครัวต่างๆ สามารถมาเรียนรู้ร่วมกันผ่านชุดนิทรรศการและกิจกรรมต่างๆ ในบางกิจกรรม เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ต้องมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ชมว่าชอบอะไร ระดับความรู้เท่าใด กิจกรรมแบบใดที่เหมาะสมกับผู้ชม ทั้งนี้เป็นหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ที่ต้องแสดงบทบาทและจัดหาสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ให้แต่ละครอบครัวมาสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวที่มีวัยแตกต่างกันได้มาปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ : ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม, พิพิธภัณฑ์เด็ก, กิจกรรม, การเรียนรู้

* บทความนี้บูรณาการมาจากงานวิจัย 2 โครงการ คือ โครงการกิจกรรมการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เด็ก กรุงเทพมหานคร แห่งที่ 2 สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล และโครงการวางแผนการบริหารจัดการ และให้บริการการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานคร แห่งที่ 2 ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

** อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Abstract

This paper seeks to demonstrate that the Bangkok Family Center (Thung Khru) located in Thonburi, Bangkok, is a place of social interaction to help children prepare for the adult world with learning in an enjoyable way. The methodologies used included a qualitative research approach, drawing on both primary and secondary sources. The field research covered observation, interviews, questionnaires and photos.

It was found that the Bangkok Family Center (Thung Khru) is a place where families can learn together through exhibition sets and activities. For some of the activities, museum staff members have first-hand knowledge of what the audiences like, what their intellectual level is and what kind of activities they will do. This is a role that a museum needs to play in order to provide a learning environment in which families can connect, especially families from different generations who can interact and learn from each other.

Keywords: social interaction, Children's museum, activities, leaning,

1. บทนำ

ในสังคมไทยปัจจุบัน พิพิธภัณฑต่างๆ มีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการใช้เวลาร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวน้อย เมื่อเทียบกับการใช้เวลาว่างในพื้นที่อื่นๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า สวนสนุก หรือโรงภาพยนตร์ เป็นต้น ทั้งๆ ที่พิพิธภัณฑมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ของสมาชิกในสังคมในรูปแบบการเรียนรู้นอกระบบ และเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยและต่อเนื่องเพื่อพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา Hooper-Greenhill (2007 อ้างใน พฐุ คูศิริพิทักษ์ และคณะ, 2553, น.3-17) นักการศึกษาได้กล่าวว่าพิพิธภัณฑเป็นหนึ่งในพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม ที่เปิดให้ผู้ชมได้เข้าไปมีประสบการณ์ร่วม สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความทรงจำ วัฒนธรรม ความสำคัญและความหมายของสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีที่หลากหลายเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการหรือการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative learning) โดยคำนึงถึงการพัฒนาการทางสมอง ทางอารมณ์ และสังคมของเด็ก ซึ่งเป็นการเรียนจากประสบการณ์ที่มีค่ายิ่ง ก่อให้เกิดการสร้างสรรคและการเปลี่ยนแปลง เกิดความรู้ ทักษะ ทัศนคติ คุณค่า อารมณ์ ความเชื่อ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นปัจเจกและแตกต่างกันแต่ละบุคคล

รูปที่ 1 ห้องโถงประชุมของศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ)

ศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ)

ศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กีฬาเฉลิมพระเกียรติ มีแนวคิดในการจัดพื้นที่และกระบวนการเรียนรู้สร้างสรรค์เชิงบูรณาการ เพื่อให้เด็กและครอบครัวได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกัน กลุ่มเป้าหมายหลักคือ เด็กอายุ 6-12 ปี ที่มาจากรโรงเรียนต่างๆ ในกรุงเทพมหานครในรอบวันปกติ และเด็กมาพร้อม

กับครอบครัวรอบวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ เพื่อเป็นพื้นที่ให้สมาชิกในสังคมเข้าใจความแตกต่างและสามารถอยู่ร่วมกับคนที่แตกต่างได้อย่างมีความสุข มีจิตสำนึกที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม รับผิดชอบต่อตนเอง สังคมและโลก ศูนย์การเรียนรู้ฯ แห่งนี้ได้ทำการทดลองเปิดในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2553 เป็นระยะเวลา 1 เดือน ในรอบนักเรียน (จันทร์-ศุกร์) และในรอบครอบครัว (เสาร์-อาทิตย์) หลังจากนั้นปิดเพื่อปรับปรุงชุดนิทรรศการถาวรและทำการทดลองเปิดในปี พ.ศ.2557 และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนปี พ.ศ.2558 และดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

บทความนี้นำเสนอกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและครอบครัวอื่นๆ ที่มาร่วมกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ฯ เพื่อสะท้อนบทบาทของศูนย์การเรียนรู้ฯ ในด้านพื้นที่ที่ให้สมาชิกในสังคมมาพบปะสังสรรค์และเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้สมาชิกในสังคมเข้าใจความแตกต่างและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. กรอบแนวคิด

บทความนี้นำทฤษฎี พหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) ของ Howard Gardner (2011) นักจิตวิทยาพัฒนาการ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่เสนอแนวคิดที่ว่า สติปัญญาของมนุษย์มีหลายด้านที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่ว่าใครจะโดดเด่นในด้านใดบ้าง แล้วสติปัญญาแต่ละด้านต่างมาผสมผสานกันและแสดงออกมาเป็นความสามารถอันเป็นคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลไป ในช่วงแรกๆ Howard Gardner (1990) เสนอว่า ความฉลาดของมนุษย์มีอย่างน้อย 7 ด้าน คือด้านภาษา ด้านตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์ ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ด้านดนตรี ด้านมนุษย์สัมพันธ์ และด้านการเข้าใจตนเอง ต่อมาในปี 1997 เขาได้เพิ่มเติมเข้ามาอีก 1 ด้านคือ ความฉลาดในด้านธรรมชาติวิทยา และต่อมาได้เสนอความฉลาดตัวสุดท้ายที่เก้า คือ ความฉลาดในการคิดใคร่ครวญ

ทฤษฎีนี้ได้นำมาประยุกต์ใช้ในระบบการส่งเสริมการเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) โดยมุ่งเน้นใน 3 เรื่องคือ

1. เด็กแต่ละคนควรได้รับการส่งเสริมให้ใช้ความฉลาดที่เชี่ยวชาญเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้
2. ในแต่ละกิจกรรมควรมีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความฉลาดที่มีหลายด้าน
3. ในการประเมินการเรียนรู้ ควรวัดจากเครื่องมือที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถครอบคลุมความฉลาดในแต่ละด้าน

พิพิธภัณฑต่างๆ สามารถนำเสนอกิจกรรมที่หลากหลายได้ Howard Gardner (1991 อ้างใน พฐุ คูศรีพิทักษ์ และคณะ, 2553) ให้ทัศนะว่า พิพิธภัณฑเด็กเป็นสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์แบบในการกระตุ้นธรรมชาติความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก พิพิธภัณฑเด็กในบอสตันและ

อินเดียยาโปลิสพยายามผลักดันให้ตระหนักถึงหลักการจัดแสดง กิจกรรมประเภทโต้ตอบ (interactive) และการสร้างสถานการณ์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา (problem-solving) โดยดำเนินการพร้อมกับการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ผู้ปกครอง หรือสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ Maton-Howarth (1990) กล่าวว่าการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เป็นระบบที่มีความยืดหยุ่นสูง ผู้เรียนสามารถรับรู้ จุดประกายความอยากรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ และผลลัพธ์ที่ได้จะกระตุ้นความสนใจให้แก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เมื่อได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเข้ามากะบวนการเรียนรู้ก็จะเพิ่มขึ้นตามกันไปอย่างไม่จบสิ้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดด้านการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์มาใช้ในการศึกษาเรียนรู้และสร้างปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวร่วมกัน และกับครอบครัวอื่นๆ ในกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มีประสิทธิภาพเหมาะสำหรับครอบครัวที่มีบุตรหลานในช่วงปฐมวัย (6-12 ปี) ในขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่ที่สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยการประเมินผลความพึงพอใจต่อการใช้บริการจากกลุ่มเป้าหมายหลัก คือเด็กที่มาพร้อมกับครอบครัวรอบวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ในช่วงการทดลองเปิดและจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัวเนื่องในวันแม่แห่งชาติตลอดเดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 และรอบวันแม่แห่งชาติ วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2553

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเชิงค้นคว้าเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามแบบการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้ที่เกี่ยวข้องและแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

4. ผลการวิจัย

ด้วยนโยบาย “รักกรุงเทพฯ ร่วมสร้างกรุงเทพฯ” ในการส่งเสริมให้กรุงเทพมหานครเป็นมหานครแห่งการเรียนรู้ สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ได้รับมอบหมายให้พัฒนาศักยภาพการจัดการเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานครแห่งที่ 2 (ทุ่งครุ) เดิมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและประชาชนทั่วไป เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยได้ทดลองจัดกิจกรรมสำหรับครอบครัวตลอดช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 และสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว เป็นผู้ดูแลและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่ 2 ชุดนิทรรศการถาวรในสองอาคารของศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว
[เดิม พิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานครแห่งที่ 2 (ทุ่งครุ)]

การที่ได้ๆ และครอบครัวเข้าชมศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) นั้น ผู้ชมได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในครอบครัวระหว่างการชมนิทรรศการในฐานความรู้ต่างๆ โดยใช้หลักการ High touch ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการสัมผัสจริง อันนำไปสู่การเข้าใจสาระเนื้อหาต่างๆ ได้ง่าย (พฐ. คูศรพิทักษ์ และคณะ, 2553) ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ฐานดังนี้
ฐาน 1 : ร่างกายของหนู ฐาน 2 : บ้านและสิ่งแวดล้อม ฐาน 3 : จินตนาการและการสำรวจ ฐาน 4 : รถไฟฟ้า ฐาน 5 : มီးไรโนสวอน ฐาน 6 : เมืองของเรา ฐาน 7 : ชีวิตกลางแจ้ง

ในการออกแบบเนื้อหา นิทรรศการและกิจกรรม รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งนี้ (เรื่องเดียวกัน, 2553) ใช้ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ 4 ประการ ได้แก่ ยุทธศาสตร์เชิงประสบการณ์ ยุทธศาสตร์สร้างสรรค์ ยุทธศาสตร์ความสามารถทางปัญญา ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เนื้อหาของชุดนิทรรศการได้ถูกพัฒนาให้เกิดบูรณาภาพ มีการร้อยเรียงเรื่องราวเป็นเรื่องราวเล่าเกี่ยวกับตัวเรา เมือง และโลก โดยคำนึงถึงการเรียนรู้จากฐานชีวิตจริงของเด็กและครอบครัว และการออกแบบนิทรรศการคำนึงถึงการดึงดูดผู้เข้าชมเป็นหลัก โดยให้ผู้ชมสัมผัส ทดลองเล่นจริง ได้รับประสบการณ์จริง และการออกแบบกิจกรรมที่สอดรับกัน เน้นการทดลอง การมีส่วนร่วม การแสดงบทบาทสมมติ ทั้งหมดนี้ เพื่อให้ผู้เข้าชมเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้นและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนในครอบครัว ให้ทุกคนได้ผลัดกันเป็นคนนำ คนตาม เพื่อความสัมพันธ์อันดีของคนในครอบครัว

ในส่วนกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ฯ จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมเสริมเนื้อหาการเรียนรู้ของชุดนิทรรศการ และกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้ให้บริการ (สมใจ ดำรงสกุล และคณะ, 2553) ซึ่งเด็กฯ และครอบครัวได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางศูนย์การเรียนรู้ฯ จัดไว้ให้ กล่าวคือ มีทั้งกิจกรรมเสริมชุดนิทรรศการ ในฐาน “บ้านและสิ่งแวดล้อม” ที่มีการนำขยะแห้งแต่ละประเภทมาให้เด็กทดลองคัดแยกก่อนทิ้ง กิจกรรมในฐาน “ร่างกายของหนู” ที่ให้เด็กชิมขนมรสชาติต่างๆ เพื่อประกอบความเข้าใจเรื่องการรับรสของลิ้น และกิจกรรมในฐาน “จินตนาการและการสำรวจ” ที่มีการเล่านิทานในมุมบ้านยักษ์

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมพิเศษที่สร้างสรรค์ในทางศิลปะและการออกแบบในกิจกรรมหรรษา เช่น กิจกรรมแฟนท์หน้า กิจกรรมทำเข็มกลัด และกิจกรรมทำหุ่นมือแสนซน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ต่างเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดกระบวนการเรียนรู้ แล้วได้ลงมือปฏิบัติการด้วยตนเองร่วมกันในระหว่างสมาชิกครอบครัว (พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติ) อีกทั้งเป็นการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกันทางด้านทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมร่วมกันของแต่ละรุ่น

รูปที่ 3 ป้ายประกาศเชิญชวนมาเยี่ยมชม

รูปที่ 4 กิจกรรมเสริมชุดนิทรรศการ

รูปที่ 5 กิจกรรมหรรษา

ถึงแม้ว่าศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) นี้ได้ปิดทำการเพื่อปรับปรุงนิทรรศการถาวรให้ร่วมสมัยกับปัจจุบันโดยมีชุดนิทรรศการดังนี้ (สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, 2557)

1. ตัวเรา เพื่อให้เข้าใจตนเองและความแตกต่างของผู้คนรอบข้าง
 - ร่างกายของฉัน
 - เรื่องของฉัน
2. โลกของเรา เพื่อให้เข้าใจและเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของโลกที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พลโลก” (Global Citizenship)
 - หมู่บ้านโลก
 - โลกกาภิวัตน์
 - วิถีโลก
 - รักษ์โลก

3. เมืองของเรา

- ประเทศไทย > กรุงเทพฯ > เขตทุ่งครุ > แขวงบางมด
- มลพิษ ... ใกล้ตัว
- ความหลากหลายในกรุงเทพมหานคร
- ความงดงามของกรุงเทพมหานคร

กิจกรรมต่างๆ ที่เสริมในชุดนิทรรศการยังคงใช้กิจกรรมแบบเดิมที่เคยจัดในคราวก่อน เช่น การคัดแยกขยะ เป็นต้น และมีกิจกรรมหลายอย่างที่เราสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อให้ผู้ชมได้มาร่วมกิจกรรมในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และกิจกรรมในวันวาเชพิเศษ เช่น วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ศูนย์การเรียนรู้ฯ ให้ความสำคัญแก่การมีส่วนร่วมกับชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ จึงมุ่งเน้นให้ภาคีต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมหรือดำเนินการ โดยศูนย์การเรียนรู้ฯ มีบทบาทหนุนเสริมหรือเอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ภาคส่วนต่างๆ เข้ามาใช้พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งทางศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นวิทยากรในกิจกรรมฝึกอาชีพ หรือสอนภาษาจีนให้กับสมาชิกในครอบครัวที่มาเข้าร่วมกิจกรรมในวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือกิจกรรมเล่นดนตรี ร้องเพลง ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเด็กๆ และสมาชิกในครอบครัวด้วยกัน

รูปที่ 6 การถ่ายทอดเรื่องราวระหว่างชมนิทรรศการ

รูปที่ 7 มุมกิจกรรมเสริมนิทรรศการ “คัดแยกขยะ” “วิกฤติโลก”

รูปที่ 8 กิจกรรมทำการ์ดวันแม่ในวันแม่แห่งชาติ

รูปที่ 9 การ์ดวันแม่ของเด็กๆ ที่มาร่วมกิจกรรม วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2558

ตารางที่ 1 ความคิดเห็นของเด็กต่อกระบวนการเรียนรู้และความพึงพอใจในรอบครอบครัว (วันเสาร์-อาทิตย์ และวันที่ 12 สิงหาคม 2553)

N = จำนวนเด็กที่ตอบแบบสอบถามกลับมาสมบูรณ์ 231 คน

	ความสนุก					ได้สาระความรู้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ฐาน 1 ร่างกายของหนู	N 128 % 55.41	77 33.33	23 9.96	3 1.30	-	150 64.94	60 25.97	19 8.23	1 0.43	1 0.43
ฐาน 2 บ้าน และสิ่งแวดล้อม	N 126 % 54.55	79 34.19	23 9.96	2 0.87	1 0.43	125 54.11	74 32.04	30 12.99	1 0.43	1 0.43
ฐาน 3 จินตนาการ และการสำรวจ	N 137 % 59.31	68 29.44	25 10.82	-	1 0.43	130 56.28	77 33.33	22 9.53	1 0.43	1 0.43
ฐาน 4 รถไฟฟ้า	N 130 % 56.28	68 29.44	27 11.69	5 2.16	1 0.43	125 54.11	65 28.14	35 15.15	4 1.73	2 0.87
ฐาน 5 มีอะไรในสวน	N 144 % 62.34	57 24.68	26 11.25	3 1.30	1 0.43	139 60.17	62 26.84	27 11.69	2 0.87	1 0.43
ฐาน 6 เมืองของเรา	N 140 % 60.60	63 27.27	23 9.96	5 2.17	-	138 59.74	57 24.67	33 14.29	1 0.43	2 0.87

	ความสนุก					ได้สาระความรู้				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ฐาน 7 ชีวิตกลางแจ้ง	N 132 % 57.14	62 26.84	24 10.39	8 3.46	5 2.17	127 54.98	63 27.27	28 12.12	7 3.03	6 2.60
กิจกรรมหรรษา แฟนท์หน้า	N 165 % 71.43	50 21.64	13 5.63	-	3 1.30	134 58.00	57 24.68	29 12.55	5 2.17	6 2.60
กิจกรรมหรรษา ทำหุ่นมือแสนซน	N 125 % 54.11	85 36.80	17 7.36	1 0.43	3 1.30	122 52.81	75 32.47	26 11.25	2 0.87	6 2.60
กิจกรรมหรรษา ทำเข็มกลัด	N 157 % 67.97	53 22.94	17 7.36	1 0.43	3 1.30	142 61.47	55 23.81	26 11.25	2 0.87	6 2.60

จากเรื่องเล่าในศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) ทั้งก่อนการปรับปรุง มีชุดนิทรรศการ 7 ชุดการเรียนรู้ และหลังการปรับปรุงจนเป็นชุดนิทรรศการในปัจจุบัน คือ ตัวเรา โลกของเรา และเมืองของเรา ต่างนำเสนอในความคิด “รู้เรา” “รู้โลก” และ “รู้เมือง” โดยยึดหลัก 3 ประการคือ การเรียนรู้ร่วมกันของคนในครอบครัว การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ลักษณะสำคัญของชุดนิทรรศการได้จัดแสดงเนื้อหาใน “มุมมองของเด็ก” เพื่อให้เด็ก “สนใจ” เสริมสร้างจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก และสาระที่ได้รับ (Take home message) คือ การเข้าใจความแตกต่าง และสามารถอยู่ร่วมกับคนที่แตกต่างได้ มีจิตสำนึกที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม รับผิดชอบตนเอง สังคม และโลก (พญ คุศรีพิทักษ์ และคณะ, 2553)

ในด้านความพึงพอใจในกิจกรรมต่างๆ นั้น ดังตารางที่ 1 กลุ่มเป้าหมายต่างให้ความสนใจร่วมมือในการร่วมกิจกรรมและมีความพึงพอใจในระดับสูงอย่างมากในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะเด็กในครอบครัวต่างประทับใจหรือพึงพอใจในอัตราร้อยละ 60 ขึ้นไป ในฐาน 5 : มีอะไรในสวน ฐาน 6 : เมืองของเรา และอัตราน้อยกว่าร้อยละ 60 ในฐาน 3 : จินตนาการและการสำรวจ และฐาน 7 : ชีวิตกลางแจ้ง ทั้งนี้เพราะเป็นฐานกิจกรรมที่让孩子ได้ลงเล่นและสำรวจตามอัธยาศัย โดยใช้ทักษะสำรวจค้นหาและเล่นเพลินเพลิน (สนใจ ดำรงสกุล และคณะ, 2553)

นอกจากนี้ กิจกรรมธรรมชาติที่ปล่อยให้เด็กมีอิสระทางความคิดในการสร้างสรรค์งาน ขึ้นมาในกิจกรรมพื้นที่หน้า กิจกรรมทำเข็มกลัด และกิจกรรมทำหุ่นมือแสนซน ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเด็กๆ โดยให้อัตราร้อยละเกิน 70 60 และ 50 ขึ้นไปตามลำดับ ดังนั้นในการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ จึงไม่ควรให้เบียดบังความสำคัญของนิทรรศการและวัตถุแสดง ควรใช้กิจกรรมเป็นตัวเสริมในการชม เสริมความเข้าใจ และเป็นตัวรวมสาระความรู้จากนิทรรศการ (เรื่องเดียวกัน, 2553)

จากการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ทัศนคติของสมาชิกในครอบครัวต่างๆ รวมทั้งการสังเกตพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัวต่างๆ ทำให้ทราบว่า กิจกรรมที่หลากหลายทั้งกิจกรรมเสริมชุดนิทรรศการ กิจกรรมพิเศษ และกิจกรรมในวาระพิเศษต่างๆ เหล่านี้ได้ทำให้เด็กๆ และสมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน รวมทั้งครอบครัวอื่นๆ ด้วยองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการคือ

1. ได้ปฏิบัติจริง ช่วยกันค้นคว้าหาความรู้ร่วมกันในครอบครัว
2. ได้ฝึกทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ และทักษะกระบวนการต่างๆ
3. ได้ฝึกการสังเกต เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตีความและสรุปความคิด แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ
4. ได้ประเมินผลการทำงานด้วยกัน
5. สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้และเผยแพร่ได้
6. สมาชิกครอบครัวเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ และให้การสนับสนุนด้วยการให้กำลังใจ ชื่นชมซึ่งกันและกัน

5. อภิปรายผล

ในกรุงเทพมหานคร พิพิธภัณฑ์เด็กหรือศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) เป็นหนึ่งในสองของพิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างเพลิดเพลินผ่านการเล่น ทั้งนี้เด็กๆ แต่ละคนมีความฉลาดในแต่ละด้านที่แตกต่างกันตามทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligence) ของ Howard Gardner ดังนั้นในแต่ละกิจกรรม ควรมีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความฉลาดที่มีหลายด้าน กล่าวคือ เด็กบางคนเรียนรู้ได้ดีที่สุดผ่านการเห็นสิ่งต่างๆ บางคนอาศัยการสนทนาที่มีการใช้กิริยาท่าทาง หรือผ่านคำพูดที่ถ่ายทอดผ่านการเรียน การเล่า การฟัง ฉะนั้นการเรียนรู้ของทุกคนจะมีประสิทธิภาพที่สุดเมื่อผ่านความรู้สึกที่ตนสามารถสัมผัสได้ จากประสาทสัมผัสทั้งห้าและพิสูจน์ได้ นำไปสู่การได้รับประสบการณ์ที่อยากเรียนรู้ จากการสังเกต สัมผัส รับรู้ เข้าใจ จึงเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย ซึ่งได้ปรากฏในกิจกรรมเสริมนิทรรศการในฐานการเรียนรู้จินตนาการและการสำรวจ โดยผ่านการฟังและการเล่านิทาน หรือการลิ้มรสในฐานการเรียนรู้ร่างกายของหนู หรือกิจกรรมการพับท่อน้ำ การทำเข็มกลัด การทำหุ่นมือแสนซน ล้วนสอดคล้องกับความฉลาดที่มีหลายด้านมาบูรณาการ เด็กบางคนมีทักษะหรือความฉลาดหลายๆ ด้าน จนหลอมรวมเป็นลักษณะโดดเด่นในแต่ละปัจเจกบุคคลไป

นอกจากนี้ Howard Gardner (1991, อ้างใน พงษ์ คุศรีพิทักษ์ และคณะ, 2553, น.3-45) ยังให้ทัศนะว่า พิพิธภัณฑ์เด็กเป็นสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์แบบในการสร้างสถานการณ์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา (problem-solving) ซึ่งในกิจกรรมคัดแยกขยะเป็นการจำลองสถานการณ์ให้เด็กๆ ได้ตระหนักถึงสภาวะแวดล้อมในชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยชุมชนปลอดมลพิษจากขยะผ่านกิจกรรมโต้ตอบ (interactive) ซึ่งเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมได้

ส่วนในด้านการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์นั้นมีความเป็นอิสระสูงและให้ความสำคัญกับความสามารถในการตระหนักรู้ รวมทั้งความสามารถในการเติมเต็มศักยภาพทางสติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับ Maton-Howarth (1990) ที่ว่าการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์เป็นระบบที่มีความยืดหยุ่นสูง ผู้เรียนสามารถรับรู้และจุดประกายความอยากรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ และผลลัพธ์ที่ได้จะกระตุ้นความสนใจให้แก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เมื่อได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากระบวนกรเรียนรู้ก็จะเพิ่มขึ้นตามกันไปอย่างไม่จบสิ้น กิจกรรมการสร้างสรรค์ทางศิลปะในศูนย์การเรียนรู้จะได้รับความนิยมสูงเพราะการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นสิ่งที่เด็กเข้าถึงเข้าใจรับรู้ได้อย่างไม่สิ้นสุด รู้สึกเป็นอิสระและตระหนักรู้ร่วมกันในสมาชิกครอบครัวที่ช่วยกันสร้างสรรค์ในกิจกรรมพับท่อน้ำ การทำเข็มกลัด และการทำหุ่นมือแสนซน จนกระทั่งบางครั้งเด็กๆ บางคนไม่ยอมเลิกกิจกรรมและรีบร้อนทำอีกหรือวนมาทำกิจกรรมอีกหลายรอบ

คุณค่าสูงสุดที่เด็กและครอบครัวพึงได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว (ทุ่งครุ) มีดังนี้

5.1 เป็นช่วงเวลาแห่งการใช้เวลาพักผ่อนร่วมกันในครอบครัว

กลุ่มเป้าหมายครอบครัวต่างให้เหตุผลการเข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ฯ เป็นสถานที่ปลอดภัย กิจกรรมหลากหลาย แหล่งพบปะผู้คน สถานที่ที่เหมาะสมสำหรับครอบครัว และเป็นศูนย์การเรียนรู้ ซึ่ง Marilyn Hood (อ้างใน Falk & Dierking, 1948) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การเลือกเข้าร่วมกิจกรรมพักผ่อนในแต่ละปัจเจกบุคคลดังนี้ 1. เพื่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม 2. ทำบางสิ่งบางอย่างที่มีคุณค่า 3. ท้าทายกับประสบการณ์แปลกใหม่ 4. มีโอกาสได้เรียนรู้ 5. การร่วมกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวา และ 6. รู้สึกอบอุ่น สบาย และใช้ชีวิตเรียบง่ายท่ามกลางผู้คนต่างๆ หลากหลาย

รูปที่ 10 การใช้เวลาร่วมกันของครอบครัวในวันหยุดสัปดาห์

โดยสรุป ศูนย์การเรียนรู้ฯ แห่งนี้เป็นพื้นที่ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมไม่เพียงแต่ระหว่างสมาชิกครอบครัวเท่านั้น แต่ยังปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวต่างๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วย เหตุผลเพียงเพราะเป็นช่วงเวลาดีๆ ที่ได้ใช้เวลาร่วมกันในครอบครัวในวันหยุดสุดสัปดาห์

5.2 การถ่ายทอดประสบการณ์

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในศูนย์การเรียนรู้ฯ นับได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่ให้สมาชิกในสังคมมาร่วมกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการในแบบเฟลิตเฟลินและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวและกับครอบครัวต่างๆ ดังในกิจกรรมการทำหุ่นมือแสนซน เป็นกิจกรรมทำร่วมกันทั้งครอบครัว มีการแบ่งหน้าที่การทำงานในกลุ่ม และเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวผ่านการแบ่งปันวัสดุ อุปกรณ์ร่วมกัน ซึ่งในระหว่างการทำกิจกรรมร่วมกัน พ่อแม่ บุตรหลานและญาติๆ ได้แบ่งปันประสบการณ์ผ่านการเล่าเรื่องราวของครอบครัวจนเกิดความเข้าใจระหว่างกันมากขึ้น หรือร่วมรับฟังเรื่องราวครอบครัวอื่นๆ ในกิจกรรมเล่านิทาน ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจ รับรู้ ความรู้สึกของผู้อื่น แบ่งปันความรู้สึกร่วมกันมากขึ้น

รูปที่ 11 กิจกรรมทำหุ่นมือแสนน่ารักในครอบครัว

5.3 การขัดเกลาทางสังคมให้แก่เด็ก

เด็กแต่ละคนมีพัฒนาทางกายและอารมณ์ต่างกันในแต่ละช่วงวัย ผิดกับรูปแบบของครอบครัวที่มีจำนวนบุตรหลานต่างกันก็มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไป ครอบครัวที่มีบุตรคนเดียว ย่อมได้รับความรักอย่างเต็มที่จากผู้คนรอบข้าง และยึดตนเป็นศูนย์กลาง ในขณะที่บางครอบครัวที่มีสมาชิกบุตรหลานมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป ย่อมที่จะมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากครอบครัวที่มีบุตรคนเดียว มีการแบ่งปันระหว่างกันในทุกสิ่งทุกอย่าง ดังนั้นศูนย์การเรียนรู้ฯ จึงเป็นพื้นที่ให้เด็กๆ ต่างมาเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างเสริมคุณลักษณะหรือบุคลิกภาพที่ดีผ่านการเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการแบ่งปัน การแก้ปัญหาร่วมกัน การให้กำลังใจเพื่อนๆ การเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตาม การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การเป็นผู้ให้ การแบ่งปัน การทำงานเป็นกลุ่ม สิ่งเหล่านี้เองที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเข้าใจ อย่างมีความสุข เป็นการขัดเกลาทางสังคมเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมหรือวัคซีนทางสังคมแก่เด็กๆ เพื่อเตรียมการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า

รูปที่ 12 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันในครอบครัว

รูปที่ 13 เรียนรู้ในการเป็นผู้นำ

รูปที่ 14 เรียนรู้การแก้ปัญหาผ่านเกม

จากคุณค่าต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น บทบาทของเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์หรือนักการศึกษาควรเป็นผู้ขับเคลื่อนหรือผู้แนะนำให้เด็กๆ และสมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ และสามารถแก้ปัญหาสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี ยิ่งกว่านั้นต้องเป็นคนช่างสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมว่าชื่นชอบกิจกรรมใด และสร้างสรรค์กิจกรรมให้เหมาะกับวัยเด็กที่มีช่วงอายุแตกต่างกันรวมทั้งสมาชิกในครอบครัวต่างๆ ขณะเดียวกันกิจกรรมต่างๆ ควรฝึกให้เด็กๆ ได้ใช้จินตนาการและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

รูปที่ 15 เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในกรุงเทพฯ กำลังนำ
และกระตุ้นการเรียนรู้แก่เด็กในแต่ละกิจกรรม

6. สรุป

วัยเด็กเป็นวัยที่สนใจใคร่รู้กับการค้นหา ค้นพบคำตอบ ที่พวกเขาต้องการ ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้ฯ สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญแก่กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำ (Interactive learning through action) ผ่านชุดนิทรรศการที่มีเรื่องราวจากฐานชีวิตจริงในสังคมปัจจุบันและกิจกรรมต่างๆ ที่เน้นการทดลองและการมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งนับได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญและทำให้เด็กเกิดความอยากเรียนรู้อย่างไม่สิ้นสุดด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. ประสบการณ์ตรง (adventure) หมายถึง ให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้สัมผัส ได้ทดลอง ได้เล่นสนุกสนาน และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย
2. การสร้างสรรค์ (creativity) หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง ความมีอิสระเสรีทางความคิด และความสนุกสนาน
3. ความสามารถทางปัญญา (discovery) หมายถึง การเรียนรู้ให้เด็กค้นพบหรือสร้างความหมายและความรู้ด้วยตนเอง
4. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง โดยเฉพาะการเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว

ศูนย์การเรียนรู้ฯ สำหรับครอบครัว (ทุ่งครุ) จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดวงอยู่ภายในรั้วโรงเรียนเท่านั้น การเรียนรู้กับครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดในการขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว ศูนย์การเรียนรู้ฯ จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สถาบันครอบครัวสามารถเข้าถึงแหล่งได้และเด็กๆ สามารถประเมินผลการทำงานด้วยตนเอง และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนสมาชิกในครอบครัวเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้ ให้คำแนะนำ และให้การสนับสนุน

เอกสารอ้างอิง

- พฐ คุศรีพิทักษ์ และคณะ. (2553). รายงานผลการศึกษาคำโครงการวางแผนการบริหารจัดการและให้บริการการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานครแห่งที่ 2 ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับครอบครัว ฉบับสมบูรณ์. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมใจ ดำรงสกุล และคณะ. (2553). โครงการกิจกรรมการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานครแห่งที่ 2. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. (2557). คู่มือประกอบการเรียนรู้สำหรับครอบครัว โครงการพิพิธภัณฑ์เด็กกรุงเทพมหานครแห่งที่ 2 (ทุ่งครุ). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Falk, J. H. & Dierking, L. D. (1992). *The museum experience*. Washington, D.C.: Whalesback Books.
- Gardner, H. (1990). Developing the spectrum of human intelligences, In C. Hedley, J. Houtz & A. Barratta (Eds.), *Cognition, Curriculum and Literacy*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, Norwood.
- Gardner, H. (2011). *Frames of mind*. New York: Basic Books.
- Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education*. London: Routledge.
- Maton-Howarth, M. (1990). Knowing objects through an alternative learning system, In S. Pearce (Ed.), *Objects of knowledge*. London; Atlantic Highlands: Athlone Press.